

16. Ченцов В.В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті рр. / НАН України, Інститут історії України. — Б.м., б.р. — 482 с.
17. Щербина І.В. Ліквідація нової буржуазії України (1928-1932 рр.). Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Харківський національний університет ім. В.Н.Каразіна. — Харків, 2008. — 24 с.

The article describes different forms of political repressions against students from Kamianets-Podilsky institute.

Key words and word-combinations: students, institute, checking.

Отримано: 18.06.2009 р.

УДК 821.161.2'05/06

М. О. Лецькін

Житомирський державний університет імені Івана Франка

**«ТА ДОРОГИ РОЗІЙШЛИСЯ...»
(ПИСЬМЕННИКИ НА ЖИТТЕВОМУ ШЛЯХУ ІВАНА ОГІЄНКА)**

Стаття розглядає взаємини великого українського науковця, поета й первосвященника Івана Огієнка та знаного російського радянського поета Дем'яна Бедного, шляхи яких тісно перепліталися на початку ХХ ст., але швидко стали протилежними.

Ключові слова і словосполучення: освіта, поеми і вірші, філологічні зацікавлення, еміграція, церква.

В автобіографічній праці «Моє життя», опублікованій уперше в 1935-1936 роках, Іван Огієнко, фіксуючи факти й перебіг своєї післяшкільної, післябрусилівської освіти та називаючи себе у третій особі, зазначив таке:

«1896.VIII — 1900.VI. Навчається в чотирилітній Військово-Фельдшерській Школі... Близькі товариші в школі: Юхим Придворов (тепер письменник Дем'ян Бедний), Михайло Донець (тепер оперний артист) і ін. ...

1897 — 1900. Писання поем і віршів російською мовою навперегонки з Юхимом Придворовим (Дем'яном Бедним)...

1899 — 1900. Співредактор із Юх. Придворовим (Д.Бедним) рукописного шкільного місячника: «Моя Библиотека», де містить свої вірші» [1, с.11-12].

Здавалося б, багато чого спільного було в цих двох юнаків. Юхим, 1883 року народження, був лише на рік молодший за Івана, народженого 1882 року. Обоє були з бідних українських родин: Іван — напівсирота, син померлого на той час відставного солдата з містечка Брусилова (нині це Житомирщина, а тоді Київська губернія), Юхим, народжений у селі під Єлисаветградом, виховувався переважно дідом [2, с.6]. Обоє в дитинстві мали контакти з православною церквою: Іван в Брусиліві співав у церковному хорі, Юхим був сином церковного сторожа. Обоє саме через нестатки опинилися учнями

згаданої Київської військово-фельдшерської школи (хоч зацікавлен-ня мали філологічні, а ніяк не медичні), бо для продовження освіти в інших навчальних закладах потрібні були чималі гроші, тоді як у згадану спеціалізовану школу приймали хлопців на безкоштовне на-вчання [3, с.51]. Обоє знайшли у фельдшерській школі вихід для свого поетичного хисту — звісно, офіційною в імперії російською мовою [8, с.40]. «Здібності Ю.Придворова, його спілкування з редакціями київських журналів, свідком яких час від часу був й І.Огієн-ко, публікації в газеті «Киевлянин», визнання молодого поета громад-ськістю стимулюють юнацьку амбітність Івана» [9, с.33]. Обоє, віддав-ши по закінченні цієї школи належне за законом медицині, врешті-решт спромоглися віддатися вимріяній гуманітарній вищій освіті. Обоє прибрали для своїх поетичних публікацій (вже у справжніх, не руко-писних виданнях) псевда: Іван Огієнко виступав як *Іван Рулька*, Юхим Придворов — як *Дем'ян Бедний*.

«Мотиви душевного смутку, печалі, безвиході, болісних розча-рувань, тривожного очікування чергової невдачі, а то й біди присутні в переважній більшості поетичних творів, написаних Іваном Огієн-ком у період з 1906-го по 1911 роки. Ліричний герой поета — зовсім юний, вразливий душею, змалку пізнав і сирітську долю, і тяжку працю, і людську підлість, заздрість та зраду» [4, с.167]; ці настрої переростають у соціальний протест. Схожі мотиви були притаманні також раннім поезіям Ю.Придворова, що можна простежити навіть текстуально, наприклад:

*Ось ходімо в село, там побачимо горе,
Та таке, що ніколи й не снилось тобі...
Якби сльози села, що проліті в журбі,
Та злилися в одно — було б справжнєє море... (Іван Огієнко).*

*С тривогой жуткою привык встречать я день
Под гнетом черного кошмара.
Я знаю: принесет мне утро бюллетень
О тех, над кем свершилась кара... (Юхим Придворов).*

Однак уже у фельдшерській школі виявилось те, що розрізняло двох початкуючих поетів. І тут, перетинаючи великий, більш аніж 60-річний часовий простір, варто згадати, що 1963 року в 10-11 (118-119) числі свого вінніпезького журналу «Віра й культура» Іван Огієн-ко — митрополит Іларіон — опублікував порівняно невеликий (на чотирі сторінки) матеріал «Дем'ян Бедний (1883—1945). Слогачи» [5, с.219]. Цей мемуарний текст був навіяний Іванові Івановичу 80-ми роковинами колишнього колеги, і звідси ми довідуємося про деякі особливості духовної атмосфери Київської військово-фельдшерської школи кінця XIX — початку XX століття. За словами І.Огієнка, ця школа давала обом (як, звісно, й іншим учням) рівні стартові можли-вості у подальшому світоглядному розвитку, бо хоча вона спеціаль-но й не культивувала української національної ідеї, але «не накидала й російського патріотизму» [5, с.9]. Іван Огієнко, згаданий ним в

автобіографії майбутній оперний співак Михайло Донець, а також випускник 1907 року майбутній письменник Остап Вишня — Павло Губенко [6, с.9] обрали перший шлях, осяяний українською ідеєю, за що їй мали кожен свою Голгофу: Огієнко — піввікове вигнання, Вишня — гулагівські митарства, Донець — розстріл. Повним антиподом виявився Придворов-Бедний «з його відвертою зневагою не тільки до Бога, а й до найважливіших моральних чеснот людського життя» [5, с.9]. Можливо, в цій характеристиці є певна доза погляду на більш пізнього Юхима-Дем'яна, але в цілому вона абсолютно правильна, бо навіть і сам поет згадував: «Учился я старательно и успешно. *Казенную премудрость усвоил настолько основательно, что... долго я не мог отделаться от... патриотической закваски*» [2, с.6], та й в апологетичній статті на його честь ідеться про ранні вірші Дем'яна, «проникнутые верноподданническим духом» [2, с.6]. Цікаво, що й у віршованих рядках обидва поети показали різницю між собою. І.Огієнко у цитованих спогадах 1963 року наводить такі власні рядки, написані, вочевидь, у тридцять років (це припущення обґрунтуємо трохи згодом):

*А ми вкупі молодими
Правді присягали, —
Та дороги розійшлися,
Й ми не тими стали* [3, с.51].

А Дем'ян Бедний в поезії «Юной гвардии» так осмислює свій шлях у молоді роки, фактично визнаючи відсутність у себе принципів і людської гідності:

*Перед кем лишь мне, парнишке,
Не случалось спину гнуть?..
Сиротливый одиночка,
Брел я слепо, наугад.
Вправо шел по бездорожью,
Влево брел наискосок,
И дрожал пугливой дрожью
Мой незрелый голосок.*

Тепер варто повернутися знову до Огієнкових спогадів 1963 року про Дем'яна Бедного. «Коли я професорував у Варшавському університеті, я натрапив у якомусь журналі на поему Придворова, присвячену емігрантам», де Дем'ян «висміював еміграцію і закликав мене «на рідину» [5, с.142-143]. Ці слова І.Огієнка багато про що говорять.

І.Огієнко професорував у польській столиці з 1926 по 1932 рік [5, с.35-38], на цей час він був уже всеєвропейсько-відомим українським, славістом і церковником, автором численних праць (і великих монографій, і портативних брошур), як «Огляд українського язикознавства», «Українська граматична термінологія», «Українська граматична література», «Як селяни пишуть та читають по-українському», «Вчімося рідної мови», «Українська культура», «Курс українського языка», «Друкарська трійця: Фіюль, Скорина і Хведорович:

^{*} Виділено мною. — М.Л.

Історичний нарис із світланку українського друкарства», «Свято української культури», «Український стилістичний словник», «Український правопис зі словничком», «Чистота й правильність української мови», «Нариси з історії української мови», «Українська літературна мова XVI ст. і Крехівський «Апостол» 1560-х років»; «Історія церковнослов'янської мови», «Новочасний церковнослов'янський правопис»; «Отражение в литературе «Неба Нового» Иоаникия Галятовскаго, южнорусскаго проповедника ХУП в.», «Проповеди Иоаникия Галятовскаго, южнорусскаго проповедника ХУП века», «Брусилловская Свято-Воскресенская замковая церковь», «Брусилловское церковное братство и его культурно-просветительная деятельность» та ін. Найвизначніші з цих праць «здобули велике визнання у європейській славистиці і стали обов'язковою лектурою для докторантів слов'янознавства в університетах Праги й Відня невдовзі вже після виходу їх у світ» [5, с.40]. Крім того, за плечима І.Огієнка був досвід міністра та головноуповноваженого УНР, а людину з таким минулим і з антиросійськими церковними поглядами варто було б, на думку московських більшовицьких керманічів, спробувати заманити до СРСР, як це вони зробили (з різним ступенем успіху й відповідно з різними наслідками) стосовно В.Винниченка та М.Грушевського.

Чому ж саме Дем'янові Бедному випала така «честь» — спробувати повернути І.Огієнка «на рідину»? Тут діяв складний комплекс факторів. З одного боку, Дем'ян на цей час остаточно перетворився на повного антипода І.Огієнка: він став вірним лєнінцем-сталінцем (навіть мешкав у московському Кремлі поруч із «вождями», брав особисту участь у страті Ф.Каплан: «Одной дорогой с Лениным я с давних пор держусь...») і оспівував ту радянську фантазмагоричну дійсність та комуністичну ідеологію, проти яких мужньо боровся І.Огієнко. І якщо Огієнкові-поетові більше за все боліли знєдолена рідна Україна та її народ («Я взяв своє серце малими руками й віддано поклав Україні до ніг...»; «Що тяжчий хрест за край свій рідний, що більша за народ свій жертва, — скоріше прийде час побідний, й не буде праця наша мертва»), то Придворову-Бедному в дусі горезвісного «пролетарського інтернаціоналізму» були ближчі до серця «латишские красные бойцы» (назва його поезії), для нього важливіше те, що «среди женщин узбекских прекраснее нет Зайнет», він гнівно вимагав «!» — та найголовніша проблема «Руки прочь от возмущенного Китая интернационализму», звісно, така: «Будь такие все, как вы, ротозеи, что б осталось от Москвы, от Расеи?»; «Кто он: захватчик ли румынский, иль белый русский офицер, иль самостийник украинский, или махновский изувер?». Дем'ян Бедний віддався червоній зарозі з ентузіазмом неопіта: «Коммунизм — наше красное знамя, и священный наш лозунг — борьба»; хоча інколи в нього і проривалися зізнання в нещирості, награності своєї причетності до комуністичних ідеалів: «Я сросся с бодрой маской. И прав, кто скажет мне в укор, что я сплошной красной краской пишу и небо и забор». Індустріалізація та колективізація разом із голодоморами довели український народ (і не лише український) до прізви вимирання, а у віршах Дем'я-

на царював «соціалістичний реалізм»: «Обо всех всего не скажешь вкратце, во дворцах — чем наша власть горда — вместо прежних подлых тунейадиев веселятся рыцари труда!»; «Стальные кони мчат победно на коллективной полосе». Він позиціонував себе воявничим атеїстом і висміював усе, що було пов'язане з Христовою вірою: поет радів тому часові, «когда забыли люди бога и стали сумдуки трясти у богачей»; «Что с попом, что с кулаком — вся беседа: в брюхо толстое штыком мироеда!»; «Событий сколько, бог ты мой! (Тьфу! Бог! Нельзя без оговорки!)»; «Дурман поповского глагола томится в собственном гною...». Словом, для союзної влади Дем'ян був «свій» і усім життям виправдовував не так своє псевдо (бо існував не бідно), як справжнє прізвище (бо був придворним при радянських можновладцях). З іншого боку, за ним водилися грішки, на які йому вказували «высочайшим перстом»: Ленін дорікав поетові за грубість («Грубоват. Идет за читателем, а надо быть немножко впереди»), а ЦК ВКП(б) і Сталін поскубли його за те, що в нього якось мимоволі прорвалось його малоруське походження й він дозволив собі посміятися над деякими непрогресивними рисами російського народу, які відображені у фольклорних ідеалах лежання на пічці та «щучьего веления, моего хотения» [2, с.40-41]; отже, Дем'ян був у влади «на гачку». І до того ж він колись був особисто знайомий з «українським буржуазно-клерикальним націоналістом» Іваном Огієнком — так кому ж і виманювати того професора «на родіну», як не Придворову-Бедному?.. На щастя, І.Огієнко, хоч і тужив за батьківщиною, на цю провокацію не піддався.

Спогади І.Огієнка про Дем'яна Бедного свідчать і про те, що професор при всій своїй титанічній діяльності й відповідній зайнятості встигав стежити, крім іншого, й за російськими радянськими часописами («я натрапив у якомусь журналі на поему Придворова»). І це був не поодинокий випадок: І.Огієнко, наприклад, передруковував в українському перекладі (щоправда, в більш пізній період) у журналі «Наша культура» під рубрикою «Для розваги» з російського оригіналу сатиричні оповідання М.Зоценка [7, с.70].

...Так, дороги українського велета-патріота Івана Огієнка — митрополита Іларіона — й російського поета-малороса Юхима Придворова — Дем'яна Бедного — діаметрально розійшлися. І хоч І.Огієнко більшу частину життя провів мимоволі в екзилі, а Ю.Придворов добровільно відмовився від батьківської землі та її заповітів, та немає сумніву в тому, що митрополит — людина щаслива і в своєму щасті вірцева, а оспівувач комуністичного «раю» — істота глибоко трагічна, незалежно від того, чи розумів свою трагічність Дем'ян Бедний, чи ні. Бо

*Коли забудеш Київ рідний,
Душа бездомною зостане (Іван Огієнко).*

Список використаних джерел:

1. Огієнко І. Моє життя. — Житомир: Полісся, 2002. — 120 с.
2. Эвентов И. Демьян Бедный // Демьян Бедный. Стихотворения и поэмы. — Л.: Советский писатель, 1957. — 420 с.

3. Опанасюк О. Трійця з передпілля Києва. — Житомир: АСА, 1999. — 64 с.
4. Тимошик М. «Рідний край раз у раз мене кличе до праці...» (Іван Огієнко як поет) // Слов'янське віче. — 1997. — №3. — С.167.
5. Тіменик З. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон): Життєписно-бібліографічний нарис. — Львів, 1997. — 228 с.
6. Шинкарук В. Літературна Житомирщина: біобібліографічний довідник. — Житомир: Льонок, 1993. — 112 с.
7. Воротняк Т. «Наша культура» як продовження програми однойменного варшавського часопису // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник (серія історична та філологічна). — Випуск III. — Кам'янець-Подільський, 2006. — С. 63-72.
8. Тимошик Микола. «Лишуть навіки з чужиною...»: митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. — Вінніпег-Київ: Український православний Собор — Наша культура і наука, 2000. — 548 с.
9. Ляхощкий Володимир. Просвітитель: видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона). — К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2000. — 528 с.

The article is elucidating relations of the great Ukrainian scientist, poet and prime-priest Ivan Ogienko et known Russian Soviet poet Demyan Byedny; their ways closely interlaced at the beginning of XX century, but fast became contrary.

Key words and word-combinations: education, poems et verses, philological interests, emigration, church.

Отримано: 20.03.2009 р.

УДК 070:323.13(=161.2)(477)

В. В. Лизанчук

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЖИТТЕДАЙНИЙ ДУХ РОЗВИТКУ ТА УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Розглянуто націоналізм як надпартійне явище, його сучасні особливості у контексті розбудови Української держави; в студентських матеріалах прокоментовано лист Оксани Харченко з Києва «Розбуди в собі націоналіста», опублікованого в газеті «Українське Слово»

Ключові слова та словосполучення: ідеологія, націоналізм, патріотизм, засоби масової інформації, українська мова, культура, мораль, духовність, національна свідомість, державницьке мислення.

Утвердження України — морально здорової, суверенної, незалежної, правової, соціально розвиненої, демократичної держави — залежить від національного духу кожної особистості, які в єдності творять націю. «Нація — це найсильніша всенародня природна організація, що найповніше приносить народові користі політичні й духовні» [1, с. 12], — підкреслював Іван Огієнко. Адже «все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хвороб-